

DE DOMINEE VAN GAZA

HANNA MASSAD

Ge

De Bijbelteksten zijn overgenomen uit de HSV, tenzij anders aangegeven.

DE DOMINEE VAN GAZA

Copyright © 2018 Hanna Massad

All rights reserved

Copyright Nederlandse uitgave © 2022 Uitgeverij Gideon

Auteur: Hanna Massad

Vertaling: Lise-Lotte de Boer, Julia Schreuder en Uitgeverij Gideon

Redactie: Uitgeverij Gideon

Omslagontwerp en binnenwerk: Jonathan Reining | Jore ontwerp

Foto's: Hanna en Suhad Massad

Jaar van uitgave: april 2022

Uitgave: Uitgeverij Gideon, Hoornaar, Nederland

ISBN: 978-90-5999-190-3

NUR: 707

www.gideonboeken.nl

Alle rechten voorbehouden

*Voor mijn ouders, George en Mimi,
en mijn broer en zussen Salem, Rita, Renee,
Mona en Mai, die met hun liefde en geduld
een grote bron van inspiratie voor mij zijn.*

*Voor mijn vrouw, Suhad,
die aan mijn zijde bleef lopen toen
het vuur van de vervolging brandde,
en voor onze dochters, Joyce en Jolene,
die ook hebben moeten lijden,
alleen maar omdat ze de dochters zijn
van een Palestijnse dominee uit Gaza.*

Inhoud

Van de uitgever *11*

Inleiding *13*

1 Opgroeien als Palestijn *17*

2 Licht in het zand *29*

3 Amerika *37*

4 Meisje uit Koeweit *43*

5 Suhads perspectief *55*

6 Vervolging *74*

7 Martelaarschap *85*

8 Vlucht *93*

9 Vergeving *102*

10 Het conflict *115*

11 Vluchtelingen *123*

Over de auteur *137*

Eindnoten *139*

Foto's *143*

Van de uitgever

Toen ik verkering kreeg met mijn vrouw en regelmatig bij mijn schoonouders over de vloer kwam, ontdekte ik dat het hun vaste gewoonte was om na elke maaltijd te bidden voor broeders en zusters uit de Vervolgde Kerk. Ze gebruikten daarvoor de gebedskalender van Open Doors, destijds nog stichting Kruistochten geheten. Het maakte dat er een wereld voor mij openging en mijn hart zich opende voor het lot van deze broeders en zusters wereldwijd.

In september 2016 bezocht ik samen met collega Arjen Niezen auteur Tass Saada in Jericho. Tass had zich in zijn jeugd aangesloten bij Fatah, de beweging van Yasser Arafat, maar was later in de Verenigde Staten christen geworden. Na zijn bekering was het zijn diepe verlangen door God gebruikt te worden voor verzoening tussen Joden en Palestijnen. Met Gideon hadden we zijn boek *Arafat was mijn held* uitgegeven en samen werkten we in Jericho, in september 2016, aan de vertaling van zijn tweede boek, *Een geest van terreur*. Terwijl we op bezoek waren bij Tass, maakten we een ‘illegale’ bijbelstudie mee bij hem thuis. Palestijnse broeders en zusters die bij elkaar kwamen om zich samen te buigen over het Woord van God en samen Jezus te aanbidden. Het was een indrukwekkende bijeenkomst, die mijn ogen opende voor het lot van Palestijnse christenen.

Ze worden vervolgd door hun volksgenoten. Ze verliezen hun familie, hun werk als ze tot geloof in Christus komen. En eigenlijk is er in de westerse wereld weinig oog voor hun lot.

Als het om het Beloofde Land gaat, gaat immers alle aandacht uit naar het Joodse volk.

Toen het boek van Hanna Massad op mijn pad kwam, maakte dat een verlangen in mij los om christenen in Nederland te verbinden met broeders en zusters in de Gazastrook. Tass had me al eens verteld dat er vroeger meer christenen waren dan in later jaren in die door Hamas beheerste strook land. Christenen hebben het ongekend zwaar daar en ze hebben de gebedssteun van broeders en zusters keihard nodig. Natuurlijk hebben ze mogelijk andere opvattingen dan wij over de staat Israël en vrede in het land. Zij voelen de pijn die wij niet voelen. Maar is dat niet juist één van de opdrachten die wij van God hebben: dat we wél de pijn leren voelen van onze broeders en zusters en dat we er voor elkaar zijn?

Ik heb Hanna Massad leren kennen als een warme broeder, die een ongelooflijke strijd te voeren heeft, ook nu hij inmiddels met zijn gezin in Amerika woont, omdat de Gazastrook niet langer veilig voor hen was. Op afstand is hij nog steeds de dominee van Gaza voor broeders en zusters daar.

Laat zijn verhaal een oproep zijn om je in hun lot te verdiepen. En om des te vuriger, dagelijks, te bidden om vrede voor Jeruzalem, om aanvaarding van Jezus Christus als Verlosser en Heer door beide volken, en om verzoening tussen Joden en Palestijnen.

Gerhard Rijkxen
uitgever

Inleiding

Gaza, een strategische havenstad aan de Middellandse Zee en de oude karavaanroute van Egypte naar Syrië en vice versa. Mijn geboortestad, die ooit werd bewoond door reuzen – de nakomelingen van engelen die met dochters van mensen trouwden.¹ Napoleon zou Gaza ooit omschrijven als ‘de voorpost van Afrika en de deur naar Azië’.²

Eeuwenlang regeerden de Egyptenaren over het land Kanaän, mijn geboortestad noemden ze Ghazzat, *een hooggewaardeerde stad*.

Legers met vele wagens en 10.000 soldaten te voet marcheerden onder farao Thutmose III door Gaza. Ze versloegen een coalitie van Kanaänitische vorsten bij Megiddo in 1458 voor Christus. De Egyptenaren bouwden vervolgens vele kastelen, landhuizen en landgoederen, van Gaza tot in Galilea.³

Simson, de richter en bevrijder van Israël, haalde de tempel van Dagon neer – terwijl hij blind en gebonden was – en doodde 3000 Filistijnen in deze stad.⁴

Aan het begin van de 15e eeuw na Christus vestigden zich vele Arabische handelaren in Gaza. Hun leider was Umar ibn al-Khattab, die later één van de machtigste imams van de islam zou worden.

Over Mohammeds overgrootvader wordt gezegd dat hij begraven ligt onder de koepel van de Sayed-al-Hashim moskee in Gaza Stad.

Het aantal moslims onder de Arabische bevolking groeide en steeds vaker bouwden hun godsdienstige leiders kerken om tot moskeeën. Ze legden christenen en joden allerlei onderdrukkende belastingmaatregelen op en riepen de islam uit tot staatsgodsdienst en het Arabisch tot nationale taal.

Door de eeuwen heen hebben allerlei vlaggen boven de stad gewapperd, van de Romeinse SPQR en de Ottomaanse ster en halve maan tot de Britse (Union Jack) en Franse (Tricolores) vlaggen. Vele goden zijn er aanbeden, inclusief de bloeddorstige Baäl – de zoon van Dagon, en niet zo heel lang geleden nog de geest van het nationalisme.

Maar nog koningen, nog kaliefen, nog afgoden van goud of klei konden Gods plan verhinderen. Op loopafstand van mijn geboorteplaats begon Hij de mensheid met Zichzelf te verzoenen, door de geboorte, dood en opstanding van Zijn Zoon, Jezus, de Christus.

Vandaag de dag is Gaza ongeveer net zo groot als de stad Las Vegas, met gemiddeld zo'n 13.000 inwoners per vierkante kilometer. Daarmee is het één van de dichtstbevolkte gebieden op aarde. Op het moment van schrijven is bijna de helft van de bevolking jonger dan veertien jaar en wordt slechts één op de drie mensen ouder dan 65.

Als gevolg van de tien jaar lange omsingeling door Israël is nog geen vijf procent van het water drinkbaar. Gaza's overvolle waterreservoir zit boordevol zeewater, afvalwater en chemicaliën. Elektriciteit is er ongeveer vier uur per dag. Zo'n 45 procent van de bevolking is werkloos en drie op de tien Palestijnen in Gaza moet rondkomen van minder dan twee euro per dag. Daarmee is Gaza volledig afhankelijk van internationale humanitaire hulp. Als er geen maatregelen worden genomen om deze economische en humanitaire crisis te lijf te gaan, zal Gaza, zo waarschuwt de VN, binnen enkele jaren onbewoonbaar zijn.

Ik denk veel na over het onrecht, ik ben nu eenmaal Palestijn en ik word er dagelijks mee geconfronteerd. Naar mijn beleving is onrecht erger dan geweld, want onrecht dringt door de huid heen, tot in het diepste van je ziel en geest.

Het leek tijdens mijn jeugd wel alsof ik overal waar ik heen ging in Gaza – langs checkpoints en grensovergangen, door de straten tijdens de bezetting – werd uitgescholden en gepest, alleen maar omdat ik Palestijn ben.

Die stemmen weerklinken nog altijd in mijn hoofd. Ze voeden mijn emoties en spannen mijn spieren, waardoor de stresshormonen in mijn bloed toenemen en angst in mij oproepen. En de bijbehorende beelden krijg ik maar niet uit mijn hoofd. Iedere krantenkop en iedere wandeling door de oude straten van mijn stad scheurt oude wonden open.

Maar een dienstknecht is niet meer dan zijn meester. Jezus werd vernederd en gedood vanwege misdaden en zonden⁵ die Hij Zelf niet had begaan, en Hij werd zelfs verlaten door Zijn Vader, terwijl Hij Hem nooit ongehoorzaam was geweest.

De geseling en kruisiging waren afschuwelijk, maar Hij brak vanwege het onrecht. Dat maakte dat Hij het uitschreeuwde: ‘Waarom?’

1

Opgroeien als Palestijn

Het was te warm en te lawaaierig om te kunnen slapen. De paar ventilatoren die aan de muur bevestigd waren, boden nauwelijks enige soelaas tegen de broeierige hitte van de zomer. Bezweete, uitgeputte kinderen en baby's jammerden en huilden, terwijl ze wanhopig zochten naar een comfortabel plekje op de betonnen vloer of boven op de bagage van hun ouders.

Honderden mannen, vrouwen en kinderen waren in een kleine ruimte samengeperst, die ooit was ontworpen voor zo'n 200 personen. Mensen die op bezoek gingen of van bezoek terugkeerden naar huis, mensen in rolstoelen, oude mensen, zieke mensen op weg naar huis na een behandeling, zakenmensen, studenten en arbeiders.

Ik kwam net terug uit Amerika. Ik was daar geweest voor de aanvraag van een verblijfsvergunning en was gestrand aan de Egyptische kant van de grensovergang van Rafah, één van de slechts twee manieren waarop je Gaza in en uit kunt. De andere is de grensovergang van Erez naar Israël.

De Amerikanen vonden mijn naam maar verwarrend. Hanna is Arabisch voor Johannes, maar in de Verenigde Staten is het een meisjesnaam. Als ik post kreeg vanuit Amerika was deze altijd gericht aan mevrouw Hanna Massad. Op een dag ontving ik een uitnodiging voor een conferentie. In de uitnodiging las ik: 'We kennen de pijn die jij als domineesvrouw moet doormaken. Deze conferentie is daarom precies op jouw lijf geschreven.' Ik ben maar niet gegaan. Mensen verwarren mij hier in Amerika nog altijd met mijn vrouw.

De atmosfeer vulde zich met boze stemmen. Mannen en vrouwen die elkaar de schuld gaven; Palestijnen die mopperden op de Egyptenaren, de Israëliërs, Hamas, de Palestijnse Autoriteit of het Westen. Politieagenten blaften instructies, of vanuit frustratie of in een poging middels intimidatie de orde te herstellen. Geschreeuw. Overal geschreeuw.

Eén keer, toen ik ook via Rafah reisde, heb ik gepoogd foto's te nemen van de omstandigheden. Een officier die het in de gaten kreeg, nam me mee naar een aparte ruimte. 'Dat is verboden!' schreeuwde hij naar me. 'Je mag hier geen foto's maken!'

Nauwlettend keek hij toe of ik wel alle foto's verwijderde, hoewel ik nergens een bord had gezien dat je op die plaats geen foto's mocht maken.

Zelfs de mensen die onze papieren en bagage moesten controleren in die wachtruimte, stelden zich hard en onbuigzaam op. Ze hadden geen computers tot hun beschikking en schreven van alles met de hand op, wat voor enorme vertragingen zorgde en de frustraties verder deed oplopen.

Ik zat daar nu al drie dagen en nachten vast. Ik bracht de eindeloze uren wachten door met gebed, lezen en telefoontjes naar mijn vrouw. 's Nachts probeerde ik wat uurtjes te slapen boven op een houten kist die de douanebeambten gebruikten bij de inspectie van de bagage. Ik zag vreselijk op tegen elke nacht. Een vriend van me had hier al eens tien dagen vastgezet en een andere vriend zelfs zes weken. Duizenden bezoekers maken het mee. Ze worden zo het slachtoffer van politieke of actuele ontwikkelingen en stranden aan willekeurig welke kant van de grens. Daar moeten ze uren, dagen en soms zelfs weken wachten in volgepropte wachtruimtes, op het trottoir of gewoon in het zand, voordat ze toestemming krijgen de grens over te steken.

Zieke mensen worden soms zieker. Zwangere vrouwen bevallen er of krijgen een miskraam. Er sterven zelfs mensen

tijdens het wachten. Jongeren drommen samen en slagen erin hun lijden om te zetten in een soort sociale happening, waarbij ze met hun keiharde muziek de zenuwen van de anderen nog verder op scherp zetten.

En dat alles wordt nog erger gemaakt door vriendjespolitiek. Je kunt geen nummertje trekken of gewoon in de rij op je beurt wachten. Als je daar zo staat, bevind je je te midden van een schijnbaar eindeloze groep mensen. Maar plotseling kan de poort dan opengaan en mag iemand of een bepaalde groep erdoor, en wordt de rest teruggedrongen. Waarom dat gebeurt? Omdat ze iemand kennen binnen de Palestijnse Autoriteit of iemand hebben omgekocht. Eerlijk is het niet, maar zo werkt het.

Ooit hadden wij een keer dat voordeel. Mijn vrouw en ik namen onze pasgeboren dochter mee naar haar opa en oma in Jordanië. We waren 's ochtends om acht uur thuis vertrokken en hadden de hele dag in de verzengende hitte staan wachten. Suhad droeg Joyce al die tijd in haar armen. Tegen middernacht zagen we een grenswacht van de Palestijnse Autoriteit die wij kenden vanuit de christelijke gemeenschap. Ik denk dat hij medelijden met ons kreeg vanwege Joyce. Met hulp van een onbekende gooiden we onze bagage over het hoge hek en de wacht opende het hek net genoeg voor ons om er door te kunnen piepen. De menigte stortte zich op de poort, maar die was inmiddels alweer gesloten. Het gebeurde allemaal zo snel dat de zware poort bijna tegen het hoofdje van Joyce kwam. Suhad kon haar nog net beschermen door haar arm ertussen te houden. Ze heeft nog weken pijn gehad aan die arm. Je moet er niet aan denken dat de poort inderdaad tegen het hoofdje van onze dochter zou zijn gekomen.

Maar op deze dag had ik niemand om mij te helpen. Ik had zeeën van tijd om te bidden, na te denken en herinneringen overspoelden me.

Mijn moeder werd geboren in Jaffa, bij Tel Aviv. Tijdens de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1948 behoorden zij en haar familie tot de 700.000 Palestijnen die door het Israëliëse leger uit hun huizen werden verdreven. Kort na de oorlog voerden de Israëliërs gedurende 24 uur een volkstelling uit en daarna bepaalden ze dat niemand van de Palestijnen die daarbij afwezig was, hun land en huis zou terugkrijgen. Zo raakte de familie van mijn vader zeventien hectare land kwijt in de omgeving van Askelon, zo'n 50 kilometer ten zuiden van Tel Aviv en 13 kilometer ten noorden van de grens met de Gazastrook. De eigendomspapieren hebben we nog altijd.

Palestijnse kinderen die opgroeien in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever horen van hun ouders en grootouders hoe de Israëliërs hun land en huizen hebben ingepikt. Als ze 's ochtends de deur uitstappen naar school, komen ze langs het sleutelrekje met ook de sleutel van hun oude huis. Een stille getuige van het onrecht dat hun familie is aangedaan. En later die ochtend tijdens de geschiedenisles horen ze vergelijkbare verhalen. Geen wonder dat de pijn en bitterheid van generatie op generatie wordt doorgegeven en dat elke nieuwe generatie ernaar hunkert dat terug te halen wat voorgaande generaties zijn kwijtgeraakt.

Mijn ouders kregen eerst mijn broer, Salem. Daarna volgden vier meisjes: Rita, Renee, Mona en Mai. Helaas lijdt onze familie aan een erfelijke vorm van spierdystrofie. Alle kinderen hebben er last van, uitgezonderd één van mijn zussen. Mijn moeder zou er uiteindelijk aan overlijden.

Er zijn verschillende vormen van spierdystrofie. Onze vorm noem je myotone dystrofie. Deze uit zich in het onvermogen de spieren van het gezicht, de nek, vingers en enkels vrijwillig te ontspannen. Er zijn geen geneesmiddelen voor.

Mensen voelen zich ongemakkelijk als ze iemand van ons gezin tegenkomen op straat, omdat ze de gevolgen van de ziekte goed kunnen zien in ons gezicht of onze manier van lopen. Het gevolg daarvan is dat mijn gezinsleden niet worden geaccepteerd door de Palestijnse gemeenschap. Dat maakte het heel moeilijk voor mijn ouders om hun ziekte te aanvaarden. Mijn moeder weigerde bijvoorbeeld te erkennen dat ze ziek was; ze zei altijd dat haar symptomen kwamen door een val tijdens haar zwangerschap.

In de cultuur van het Midden-Oosten staan zonen in hoger aanzien dan dochters en mijn vader wilde dolgraag nóg een zoon. ‘Als ik nóg een zoon krijg,’ zo beloofde hij aan God, ‘zal ik een lam offeren.’

Ik werd geboren in 1960. Mijn vader was echter te arm om een lam te kopen toen zijn gebed werd verhoord, maar op mijn zestiende ontving ik een gift van iemand en ik gebruikte die om een lam te kopen, zodat mijn vader zijn belofte kon nakomen.

Mijn vader was hoog opgeleid en sprak vloeiend Engels. Hij deed communicatiewerk voor de Egyptenaren die het destijds voor het zeggen hadden in Gaza. We woonden in een huis in het centrum van Gaza Stad, samen met een oom en zijn familie. Het was een oud gebouw. De familie van mijn oom had één kamer en wij hadden er twee, eentje boven en één beneden. Families wonen van oudsher bij elkaar in het Midden-Oosten.

Toen ik zes jaar was, vertrok mijn oom Issa naar Egypte om daar een journalistieke opleiding te gaan volgen. Op een dag bracht hij vanuit Egypte een fiets voor mij mee. Ik kan me dit nog heel goed herinneren, omdat hij slechts student was en weinig geld had en de fiets de hele weg mee had moeten nemen, ook in de trein. Het jaar erna, in juni 1967, vocht een andere oom van me, Yousef, tegen de Israëliërs. Minder dan een week nadat de oorlog was begonnen, had Israël de Sinai, Oost-Jeruzalem, de Weste-

lijke Jordaanoever en de Golanhoogte veroverd. Toen deze oom wilde terugkeren naar Gaza, werd hij door het Israëlische leger gearresteerd en gemarteld. Hij is daar mentaal niet meer overheen gekomen.

Voordat ik verder ga, wil ik duidelijk stellen dat ik slechts feiten vermeld als het gaat om de dingen die Israël de Palestijnen heeft aangedaan. Ik houd van het Joodse volk, hoewel ik onder hun handen heb geleden. Ik houd net zo veel van hen als van de Palestijnen en Egyptenaren, die ons ook hebben vervolgd en geweld hebben aangedaan.

Ik herinner me nog hoe ik op een dag tijdens de eerste Golfoorlog in 1990 naar boven ging om alle ramen te sluiten tegen de chemische wapens van Saddam. Ik vond de oorlog vreselijk. Ik ben tegen elke oorlog en altijd tegen het doden van mensen, welke etnische achtergrond ze ook hebben. Ik keek naar mijn vader en zag hoe hij verscheurd hij zich vanbinnen moest voelen: enerzijds voelde hij de pijn van wat hem in het verleden zo onrechtvaardig door de Israëli's was aangedaan en anderzijds voelde hij pijn over wat de langsvliegende raketten in Israël onder de burgers konden aanrichten. Toch reageerde hij gechoqueerd toen ik hem vertelde dat ik van het Joodse volk houd, omdat zij net als ieder ander mens geschapen zijn naar Gods beeld.

God heeft mij die liefde in het hart gegeven. Ik zou nooit van hen hebben kunnen houden in eigen kracht. Daarvoor zat de pijn te diep en is er te veel leed ons aangedaan, en ook te vaak. Ik kan van iedereen houden omdat ik voortdurend de liefde van Christus voor mij ervaar, en ik kan vergeven omdat ik weet hoeveel God mij vergeven heeft. Dus ik hoop dat jij als lezer geen bitterheid in mijn woorden leest, als ik slechts pijn tot uitdrukking wil brengen. Pijn hoort bij leed. Maar hoe we daarop reageren, dat is belangrijk. Reageren we met liefde en vergeving of met onvergevingsgezindheid en haat?

Mijn vader raakte zijn baan kwijt nadat Israël de oorlog had gewonnen. In de hoop zijn gezin te kunnen onderhouden, opende hij een kledingwinkel. Dat liep niet best. Ik herinner me nog hoe mijn moeder hem elke dag aan het eind van de werkdag vroeg hoeveel hij had verkocht. Soms was zijn antwoord: 'Niets.'

Tijdens de Israëlische bezetting die op die oorlog volgde, kreeg mijn vader een baan bij het Israëlische ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij moest zich gaan bezighouden met zakelijke belastingen. Nog steeds echter konden we als gezin nauwelijks rondkomen. Terwijl hij voor de Israëli's werkte, deed zijn werkgever zijn best hem over te halen te collaboreren met hen. Hij heeft me dit pas vele jaren later verteld. Hij weigerde, maar het bezorgde hem wel een veel te hoge bloeddruk, omdat hij heel goed wist dat iedereen die zelfs maar werd verdacht van collaboratie met de Israëliërs vermoord kon worden. Op een gegeven moment verdacht de PLO⁶ onze buurman, een politieagent, van collaboratie. Tijdens de Ramadan haalden ze hem thuis op en vermoordden hem.

Lang niet iedereen die verdacht werd, collaboreerde ook daadwerkelijk met Israël. Sommige mensen werden als collaborateur aangewezen omdat iemand anders een oude rekening met hen wilde vereffenen of hoopte te kunnen profiteren van hun dood.

In deze dagen kreeg mijn vader toestemming van de Egyptische regering om goedkoop een stuk grond te kopen. Het zou nog zeker tien jaar duren en hij was vele leningen verder voor er daadwerkelijk een huis op stond. Terwijl ons huis werd gebouwd, werd het land bewoond, bewerkt en beschermd door een bedoeïenen gezin. Ze woonden daar in hun tenten en verzorgden er hun schapen. Ik weet nog dat ik hun kinderen daar geregeld bij hielp.

In 1968 trokken we in het huis, hoewel het nog niet af was.

Er waren ook nog geen verharde wegen naar ons huis toe. De meeste wegen waren karrensporen in het zand.

Zand vond je trouwens overal, ook een deel van de vloer van ons huis bestond uit zand. Het maakte mij niets uit. We woonden dicht bij de prachtig blauwe Middellandse Zee en ik kon de zilte zeelucht ruiken als ik mijn vlieger opliet vanaf het dak van ons huis.

Naast de heerlijk zilte lucht herinner ik me ook de geur van versgebakken brood. Om de avond maakte mijn moeder deeg, desemde het en sneed het in twintig sneden. De volgende ochtend legde ze de sneden dan op een speciale houten plank en ik droeg die dan boven mijn hoofd 1,5 kilometer verderop naar de bakkerij.⁷ Mijn moeders kookkunsten roken volgens mij als een stukje hemel op aarde. Wat ik vooral heel erg lekker vond waren haar gevulde kip met rijst, jonge duiven en soep met speciaal bereide gehaktballetjes. Maar meestal konden we ons slechts wat gebakken aardappels, ei en rijst veroorloven. Slechts één of twee keer per week aten we vlees. Voor een gedeelte zorgden we voor ons eigen vlees – op een hoekje van ons erf hielden we wat kippen en duiven. Duiven vormen echt een lekkernij in het Midden-Oosten.

Een enkel keertje, toen ik een jaar of tien was, stal ik wat eieren. Die verkocht ik en dan hield ik het geld zelf. Maar één keer had ik de eieren in het zand verstoppt en werd ik betrapt door iemand uit het gezin. Ik kreeg een stevige uitbrander en dat betekende meteen het einde voor mijn carrière als misdadiger.

Mijn vader deed zijn uiterste best, maar na de eerste week van de maand was zijn salaris altijd al op en moest hij geld lenen om alle monden ook de overige weken te kunnen voeden. Op de eerstvolgende salarisdag loste hij zijn schuld dan af en begon het ritueel opnieuw.

Toen ik in de vierde klas zat, keek ik op een dag tijdens de pauze uit het raam en zag ik een legervoertuig aankomen vol met wat wij ‘de rode baretten’ noemden.⁸ Ze zagen er angstaanjagend uit. Ze sleepten een aantal Palestijnse jongemannen uit de wagen, zetten ze tegen een muur en begonnen ze te slaan met hun wapenstokken.

Later die dag zag ik nog meer rode baretten toen ik met mijn vader naar de markt ging. We verstopten ons, want de rode baretten mochten iedereen aanhouden wanneer ze maar wilden en waarom ze maar wilden. Dat deden ze die dag dus ook met de jonge demonstranten die kennelijk vandaag het onvermijdelijke slachtoffer waren van Israëliische wraak.

Op een dag luisterde ik naar de PLO radio en ik hoorde dat een aantal fedayeen (PLO leden) waren gedood door het Israëliische leger. Het grootste ziekenhuis van Gaza stond naast onze basis-school en met een aantal vrienden besloot ik naar de lichamen te gaan kijken. Ze lagen in de schaduw van een grote boom. Alle mannen waren in de twintig. Wat we zagen deed ons verstijven van angst. Maar wat ik me het meest van dat moment herinner, is het diepe verdriet dat ik zag bij hun familie en vrienden die daar ook waren om de mannen hun laatste eer te bewijzen.

Naarmate ik ouder werd en beter ging beseffen hoezeer mijn vader worstelde om zijn gezin te onderhouden, ging ik steeds meer op zoek naar manieren om te helpen. Op mijn tiende besloot ik een zaakje op te zetten met een buurjongen. We maakten popcorn bij hem thuis en verkochten dat op straat. Vanaf de zesde klas werkte ik gedurende de zomervakanties voor een Joodse timmerman. Voor hem maakte ik groente- en fruitkratten van hout en ijzer-draad.

Natuurlijk was het niet zo dat ik alleen maar werkte. Ik was dol op voetballen en zei tegen mijn vader dat ik ook graag een voetbal wilde kopen van het geld dat ik had verdiend. Hij vond dat geen goed idee, omdat een bal te duur was, maar ik deed het toch. De bal kostte me 25 Israëlische ponden.⁹

Op een dag was ik onderweg naar huis. Ik passeerde mijn vader die met wat andere mannen op het bankje buiten bij de supermarkt zat. Toen hij mijn nieuwe voetbal zag, liet hij zijn vrienden achter en volgde hij mij naar huis. Thuisgekomen sloeg hij mij met zijn sandalen omdat hij vond ik hem had moeten respecteren. Hij stond erop dat ik de bal zou terugbrengen. Mijn moeder had medelijden met me en heeft toen aan haar rijke zus in Brazilië gevraagd of zij mij een voetbal kon toesturen. Ze besprak het ook met mijn vader en ik mocht deze nieuwe bal wel houden. Ik denk omdat hij gratis was, en omdat hij zich ook een beetje schuldig voelde over wat hij had gedaan.

Ik zwom graag, ook al was ik er niet heel goed in. En de Middellandse Zee vond ik heerlijk. Op mijn veertiende liep ik een keer naar het strand om te gaan zwemmen. Ik had geen geld bij me om mijn kleren ergens veilig op te bergen en dus liet ik ze gewoon op het strand liggen. Het water was heerlijk, maar toen ik eruit kwam, was mijn broek verdwenen. Hoewel het ons een goede broek kostte, kon iedereen er smakelijk om lachen en in geuren en kleuren is het verhaal nog vele malen verteld, vooral nadat ik dominee was geworden.

Maar nu loop ik op de zaken vooruit.

Op mijn vijftiende kreeg ik voor het eerst een baantje in Israël. Ik ging naar de oostgrens waar een Palestijnse uitvoerder aan onze spieren voelde of wij sterk genoeg waren. Degenen die sterk genoeg werden bevonden, werden op een vrachtwagen geladen. Het leek wel zo'n militair transport, met banken aan weerszijde van de laadruimte.

Urenlang werkten we voorovergebogen in de zon. We plukten uien, zonnebloemen, watermeloenen of tomaten. De uitvoerder was gewelddadig; hij vloekte en schold ons voortdurend uit en bedreigde ons met zijn riem als we volgens hem niet hard genoeg werkten. Maar het betaalde goed. Ik hield dit baantje enkele jaren en in het gezin konden we het goed merken dat ik wat bijverdiende.

Jezelf voor een dag werk verhuren was niet zonder risico. Je wist van tevoren nooit wat je die dag te wachten stond. Zo werkte ik op een dag voor een Israëlische bedoeïen. Aan het eind van de dag zou hij ons ophalen om ons weer terug naar Gaza te brengen. Maar we hebben hem nooit meer teruggezien.

Elke dag staken tienduizenden Palestijnen de grens over om in Israël te gaan werken. Als ik een goed baantje wilde vinden voor die dag, betekende dit dat ik om half vier moest opstaan. Toen ik zestien of zeventien was, werkte ik in een fruitfabriek bij de stad Rehovet. Nadat ik daar zo'n acht à negen uur had gewerkt, begon ik aan mijn tweede baantje. Daarbij moest ik vrachtwagens volladen met groente en fruit. Soms werkte ik wel 24 uur achter elkaar.

Op weer eens zo'n lange dag besloot ik rond een uur of drie 's middags ergens in een hoekje even een dutje te doen. Maar de opzichter zag het en zei dat ik moest doorwerken. Ik moest een zware machine bedienen waarmee op een betonnen platform materialen werden verplaatst. Ik raakte de controle over de machine kwijt en sneed daardoor één van mijn tenen af. Omdat wij niet voor ziektekosten waren verzekerd, lapte men mij in het ziekenhuis alleen maar op en vervolgens werd ik naar huis gestuurd. Gelukkig was een ver familielid van ons arts en hij heeft de teen weer aangezet. Alleen aan de nagel kun je nu, ruim veertig jaar later, nog zien dat er ooit iets niet goed is gegaan.

Ik heb ook goede ervaringen met de Israëli's. Op een dag

besloten een moslimbuurjongen en ik dat we naar het strand wilden. We namen een taxi naar Askelon en wilden daar de bus naar het strand pakken, maar stapten per ongeluk op de bus naar Tel Aviv, zo'n vijftig kilometer noordelijker. We hadden natuurlijk niet de juiste kaartjes voor deze bus. Zijn kaartje was alleen geschikt voor de reis van en naar Askelon en met de mijne mocht ik juist alleen maar reizen in de omgeving van Tel Aviv. De Arabische chauffeur zette me daarom uit de bus.

Toen enkele Joodse medereizigers doorkregen wat er aan de hand was, gaven zij de chauffeur het geld dat ik nodig had om de terugreis te kunnen betalen. Ik ben het nooit meer vergeten.

2

Licht in het zand

Ik kom uit een Grieks-orthodox gezin. En hoewel we christen waren, waren we toch ook behoorlijk beïnvloed door de islamitische cultuur waarbinnen wij leefden. Bijvoorbeeld als het ging om de vraag hoe vrouwen zich zouden moeten kleden en hoe mannen en vrouwen met elkaar om hoorden te gaan. Op school kregen we geschiedenislessen vanuit islamitisch gezichtspunt en ook kregen we onderwijs vanuit de Koran. Al mijn burens waren moslim en de meeste van mijn vriendjes dus ook. Meestal was dat geen probleem, maar soms botste dat.

Toen ik tien jaar oud was, maakte een buurjongen een keer een kruis waar hij vervolgens op spuugde. Zijn familie had hem dit geleerd. En af en toe werd ik door jongens vervloekt en bespot. Dat deed pijn en maakte dat ik me toch wel een buitenbeentje voelde. Maar ik geloof ook dat God juist die islamitische invloed heeft gebruikt om mij dichter naar Hemzelf toe te trekken.

In mijn jeugd had ik geen persoonlijke relatie met de Heer. Ik kreeg dat ook niet mee in de Grieks-orthodoxe kerk. Maar een paar honderd meter bij ons huis vandaan stond een moskee. Vijf keer per dag klonk vanaf de moskee de oproep om te bidden. In mijn ogen moest de islam dus wel de ware godsdienst zijn, gezien de toewijding van de moslims aan hun god. Mijn vrienden stonden iedere morgen vroeg op om te bidden en baden daarnaast nog vier keer elke dag. Hun toewijding bracht een honger naar God in mij, die pas werd gestild toen een wedergeboren tante me meenam naar de enige evangelische gemeente in Gaza-stad. Hoewel mijn tante Salma nooit de basisschool had afgemaakt en